

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 26

Заснований в 1996 році

Рівне – 2003

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. — Рівне: РДГУ, 2003. — 170 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

***Янциур Микола Сергійович** – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).*

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №9 від 25.04.2003 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 7.
університет, 2003

© Рівненський державний гуманітарний

необхідно практично показувати дітям, як слова пов'язуються між собою, зокрема треба брати до уваги усі випадки, коли закінчення в російській і українській мовах мають певні розбіжності, а отже, діти можуть допускати помилки під впливом російської мови. Відпрацьовувати або інакше – формувати орфоепічні й граматичні уміння слід шляхом кількаразового проговорювання чистомовок і скоромовок, римованих рядків, невеликих віршів, а то і речень, звичайно, після демонстрації вимови вчителем.

На кожному уроці учні мають засвоювати 6 – 8 нових слів, серед яких мають бути не лише назви предметів, але й назви ознак, дій, прийменники і займенники та прислівники, без яких не може бути повноцінного мовлення. При цьому важливим етапом їх засвоєння є активізація слів у мовленні, що тісно пов'язано з оволодінням граматичним ладом української мови (що де знаходиться? на чому що? хто з ким і т.п.). Не зайве нагадати, що весь цей процес необхідно проводити в ігровій формі.

На кожному уроці слід формувати й уміння говорити українською мовою спочатку на репродуктивному рівні (переказування уривків казок, сприйнятих на слух, а пізніше й прочитаних самостійно, розповіді за аналогією до поданого зразка тощо). Пам'ятаючи, що основним завданням навчання мови є розвиток комунікативного мовлення, на кожному уроці дбаємо про те, щоб учні спілкувалися між собою українською мовою (робота в парах). Спочатку це будуть найпростіші види комунікації за завданням учителя (звернутися з проханням, запитанням), пізніше - із збільшенням словникового запасу – діалоги за ситуативними малюнками й уявними ситуаціями.

Слід зазначити, що розвитку комунікативного мовлення надзвичайно сприяють інсценізація казок, розучування й розігрування дитячих народних ігор (репродуктивний рівень).

Під час формування умінь комунікативного мовлення (у даному випадку - діалогічного) на продуктивному рівні слід пам'ятати про необхідність забезпечення таких умов його ефективності, як **мотивація** (потреба в мовленні : запитати, щоб довідатись про щось чи самому розповісти щось), словесне змалювання **обстановки** реальної дійсності, в якій відбувається мовлення (уявіть собі, що ви прийшли в бібліотеку...), постановка мовленнєвого **завдання** (вам потрібно запитати бібліотекаря, чи є потрібна вам книжка) і, нарешті, призначення дітей на **ролі** (у даному випадку на ролі бібліотекаря й читача).

Формуючи уміння монологічного мовлення, дбаємо про його мотивацію (потреба переконати в чомусь, повідомити про щось) та адресата мовлення – слухача (одного чи багатьох).

Раніше школа була зорієнтована на розвиток зв'язного, переважно, писемного мовлення, хоч, на наш погляд, цей термін є неправомірним (якщо мислити логічно, мало бути і мовлення не зв'язне). Таке мовлення не передбачало комунікації, а було спрямовано лише на формування умінь послідовно, правильно, логічно викладати свої думки на письмі, що виявилось недостатнім і часто не реалізовувалось в процесі усного спілкування. Саме тому перед школою було поставлено нове завдання - формування умінь говоріння, умінь усного і писемного комунікативного мовлення, що стало основною метою у шкільному курсі навчання мови. Отже, програма орієнтує вчителя на нові завдання й нові підходи до навчання мови. Від того, наскільки успішно вони будуть розв'язані, багато в чому буде залежати проблема оволодіння українським мовленням і його поширенням у всі сфери суспільного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Притулик Н. Проблема формування українського комунікативного мовлення молодших школярів. //Рідні джерела. – 2001. – № 3. – С.33-36.
2. Притулик Н. Формування комунікативних умінь першокласників навчання грамоти. //Рідні джерела. – 2002. – № 2. – С.26-31.
3. Скрипченко Н.Ф., Вашуленко М.С. Буквар: Підручник для 1-го класу чотирирічної початкової школи. – К.:Освіта, 1997. – 143с.
4. Українська мова. /Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-2 класи. – Київ.: Початкова школа, 2001. – С. 9-34.

Одержано редакцією 08.03.2003

УДК: 372.461:811.161.2'342 Г.П.Коваль

ФОНЕТИЧНІ ЗНАННЯ, УМІННЯ ТА НАВИЧКИ У МОВНО-МОВЛЕННЄВОМУ КУРСІ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Засвоєння молодшими школярами рідної мови має не тільки **педагогічне**, а й **соціальне** значення, оскільки рідна мова є для дитини **засобом** пізнання навколишнього світу, прилучення до історичного досвіду народу, його духовної культури. Оволодіння рідною мовою сприяє мовленнєвому розвитку та інтелектуальному зростанню. У “Концепції навчання державної мови в школах України” [1] визначені основні завдання **початкового (пропедевтичного, підготовчого)** курсу: 1) виховання поваги та любові до рідної мови, бажання її вивчати і краще знати, гордитися нею; 2) вироблення вмінь висловлюватись в усіх доступних формах, видах, типах і стилях мовлення та культури спілкування; 3) формування початкового уявлення про мовну систему, одиниці мовних рівнів у їх взаємозв'язках. Отже, залежно від визначених завдань початковий

курс рідної мови має дві складові частини: 1) мовленнєвий розвиток школярів, 2) мовна освіта (мовно-мовленнєвий курс – М.С.Вашуленко).

Згідно з Концепцією навчання державної мови, Державним освітнім стандартом [2] у змісті навчання мови мають втілюватись такі змістові лінії: 1) комунікативна, 2) лінгвістична, 3) культурознавча, 4) діяльнісна. Кожній з них в уроці мови має відповідати певне спрямування навчання та змістове наповнення. **Комунікативний компонент** реалізується насамперед через усвідомлення мовної системи і на цій основі (лінгвістичний компонент).

Тема **“Звуки і букви”** в початкових класах є складовою частиною **лінгвістичної змістової лінії** обов’язкового мінімуму мовної освіти, визначеного Державним стандартом з української мови (початкова ланка) [2]. Розділом **“Звуки і букви”** передбачається формування найважливіших фонетичних понять, розкриття взаємозалежності між фонетичним та графічним складом мови, практичне оволодіння основними правилами письма (написання, що здійснюється за фонетичним принципом) та правилами літературної вимови (М.С.Вашуленко).

Роль фонетичних знань, розвинутого фонематичного слуху в лінгвістичному розвитку учнів, в успішному навчанні їх у школі загальновідома.

Зазначені знання вкрай важливі під час навчання дітей **грамоти**. Свідоме оволодіння процесами читання й письма тут відбувається через звукові **аналіз та синтез**. Прийоми звукового аналізу допомагають учням усвідомити звукову будову слова, послідовність звуків у ньому, що є необхідним для формування грамотного письма. Прийоми звукового синтезу навчають відтворювати звукову форму живого слова під час сприйняття букв, тобто читати слово.

Від наявності вмінь чути слова та розрізняти звуки в ньому на слух, виділяти їх із слова або складу значною мірою залежить розвиток **навичок читання на просуненому етапі навчання**, бо читання (синтез) можливе лише на основі активних дій із звуками.

Розвинений фонематичний слух потрібен і для оволодіння артикуляційними та орфоепічними вміннями та навичками, для формування навичок **письма** (заміна звукового комплексу слова буквеним), **орфографічних дій (умінь та навичок)**.

У статті йтиметься про роль **фонетичних знань, умінь та навичок** (набуваються учнями внаслідок вивчення **грамоти** та розділу **“Звуки і букви”**) для засвоєння навчального матеріалу на уроках української мови, зокрема у формуванні орфографічних дій. Далі описана методика дослідження, яку ми опрацьовували для вивчення теми **“Вимова та правопис слів з перевірюваними ненаголошеними голосними [e^н],[и^н] в коренях”**. Вагоме місце в ній відводиться використанню знань з фонетики та графіки.

Запрограмувати ефективні способи керівництва навчально-виховним процесом (методи, прийоми, форми та засоби навчання) на уроці мови можна, якщо визначити **лінгводидактичну основу** вивчення мовного матеріалу.

Починаємо з природи (характеру) виучуваного матеріалу. Залежно від неї визначаємо способи подачі та закріплення, системи тренувальних вправ, методику їх проведення.

Ураховання лінгводидактичної основи особливо необхідно на початковому етапі роботи над матеріалом. Треба брати до уваги й інші психолого-педагогічні вимоги до процесу навчання, як-от: застосування проблемних підходів та проблемно-пізнавальних завдань; індивідуально-диференційованого навчання; реалізація дидактичних принципів (поступового нарощування труднощів, науковості, доступності, розвиваючого навчання).

Розглянемо на конкретному прикладі способи визначення лінгводидактичної основи методики вивчення навчального матеріалу (у даному випадку – орфографічного, може бути і граматичний).

Перш за все до початку вивчення орфографічного **правила про позначення ненаголошених [e^н], [и^н] в коренях слів** аналізуємо природу орфографічного матеріалу (далі вміщені правила за [3]).

Ненаголошені голосні [e], [и] вимовляються не так, як позначаються на письмі. Ненаголошений [e] вимовляється з наближенням до [и]-[e^н]: [се^нло]. Ненаголошений [и] вимовляється з наближенням до [e]-[и^н]: [зи^нма].

2. Щоб знати, яку букву (е чи и) писати в ненаголошеному складі кореня, треба змінити слово або дібрати до нього спільнокореневе так, щоб ненаголошений голосний став наголошеним. Наприклад: земля - зéмлі, життя - жі́ти.

На основі правил визначаємо елементи знань, якими діти повинні володіти, щоб усвідомити зміст та технологію його застосування (лінгвістичний аналіз).

Фонетичні:

- звук і буква;
- голосний / приголосний звуку;
- наголос;
- наголошений / ненаголошений звуку;
- склад з наголошеним голосним, склад з ненаголошеним голосним.

Морфологічні:

- будова слова, корінь;
- змінювання слів (слон, слону, слонами);
- добір спільнокореневих (словотворення – слон, слоник, слоновий).

Отже, методика вивчення правила має ґрунтуватися на **фонетико-морфологічній основі**. Це означає, що суттєвими в засвоєнні його є перш за все **фонетичні** знання (поряд з морфологічними). Діти мають добре усвідомити звуковий склад слова, навчитися співвідносити звуки та букви в ньому. На уроках вивчення теми застосовуємо різні форми звукового і звукобуквенного аналізу та синтезу, орфографічні вправи на звуковій основі. Робота такого змісту має виконуватись заздалегідь, бо якщо учні не навчаться визначати, наприклад, наголос, наголошений й ненаголошений звуки, то оволодіння технологією застосування правила не можна чекати.

Важливим у цьому процесі є усвідомлення способів перевірки правопису слів – через формозмінування (зима – зіми) та словотворення (гречаний – гречка). Нерідко їх змішують, добирають такі "споріднені": **гречка, гречаний, гречаник, гречки**.

Враховуючи зміст правил та лінгводидактичну основу, визначаємо **завдання** до вивчення теми:

1. Активізувати **фонетичні та морфологічні знання** (важливо і на попередніх уроках).
2. Розвивати **орфографічну пильність** в учнів (вміння бачити орфограму в коренях слів – **місце ненаголошених звуків [eⁿ], [и^с]**, які треба перевіряти).
3. Вчити розрізняти перевірюване слово (що перевіряється) та перевірне (яким перевіряємо).
4. Ознайомити учнів із способами добору перевірних слів.
5. Забезпечити оволодіння алгоритмом правила.

Урок мови включає такі етапи:

1. **Повторення** вивченого. **Актуалізація** опорних знань, умінь та навичок.
2. **Мотивація** навчальної діяльності учнів, **повідомлення теми і завдань** уроку.
3. **Сприйняття та усвідомлення** нового навчального матеріалу. Розвиток **мовленнєвих** умінь та навичок.
4. **Творче** застосування знань учнів.
5. **Узагальнення** знань. **Підсумок. Домашнє завдання.**

Основні **етапи** опрацювання орфографічного правила:

1. **Перший етап – розпізнавальний** (опізнавальний). На цьому етапі вчимо, що в корені слова ненаголошені голосні звуки вимовляються, як [eⁿ], [и^с], що позначення їх на письмі необхідно перевіряти.

На дошці записані слова: **кисліця, щebetання, глибокий, темніє, шепоче, вишневий**.

Далі учні виконують завдання:

- визначте корінь;
- **поставте наголос**;
- **вимовте голосний звук кореня**.

Роблять висновок, що **ненаголошені в корені - це звуки [eⁿ], [и^с]**. Добирають такі слова, щоб в коренях з'явилися **звуки [e], [и]** (**кислий, щebet, глибоше, шепіт, вішня**).

Щоб виявити перевірне та перевірюване слова, співвідносять (порівнюють) **звуковий та буквенний** склад коренів **даних** слів. Перевірне та перевірюване слова розрізняються на **звуко-графічній основі**.

Заздалегідь на дошці записуємо "гнізда" споріднених слів:

- **Мед, медівий, медяник**;
- **Зима, зимовий, зимовик, зімка**;
- **Дим, димок, димовий**.

Методика опрацювання (аналізуємо дані споріднені слова):

- позначимо корінь;
- **поставимо наголос**;
- в яких із слів **голосні звуки кореня збігаються із буквами** (перевірне)? (**Мед, зімка, дим**);
- в яких із слів **голосні звуки кореня не збігаються із буквами** (перевірювані)? (**Медівий, медяник**).

Щоб навчити дітей розрізняти перевірне і перевірюване слова, застосовуємо такий алгоритм:

Перевірне і перевірюване слова

1. Визнач корінь у **даних** споріднених словах.

2. Постав у них наголос.

3. Вимов (прочитай) слово, міркуй:

Звуки і букви збігаються в корені -

Звуки і букви не збігаються в корені -

перевірне.

перевірюване.

Виконання зазначеної системи дій сприяє активізації відповідних **фонетичних та морфологічних** знань, розвитку **орфографічної пильності, вмінь** розрізняти **перевірне та перевірюване** слова.

2. **Другий етап – вирішальний**

Школярі вчать створювати графічний зразок слова з виучуваною орфограмою на основі **перевірною**; пишуть за **перевірним**; знайомляться із **способами добору** перевірних (змінювання форми слова та добір споріднених).

Певну роль у засвоєнні зазначеного відіграють знання про звуки і букви, вміння співвідносити їх; про наголошені/ненаголошені звуки в корені, про склади з наголошеними / ненаголошеними звуками. **Перевірне та перевірюване** слова визначають на **звуко-графічній** основі (збіг, відсутність збігу звуків і букв у корені).

3. **Третій етап – самостійний** запис слів з виучуваною орфограмою на основі усвідомлених дій – самостійне та творче письмо. У творчому письмі орфографічний аналіз відходить на другий план, вирішуються текстотворчі завдання з уживанням слів з орфограмами.

Отже, система опрацювання орфографічного правила свідчить про вагомість знань з **фонетики** в усвідомленні та застосуванні виучуваного правила. Особливо важливі ці знання **на початковому етапі** засвоєння правила – етап усвідомлення його за фонетико-морфологічними ознаками.

Під час дослідного навчання та на попередніх уроках увага зосереджувалась:

- на розвиткові **фонематичного** слуху у дітей, формуванні чітких уявлень про **звуковий склад** слова, вміння активно та свідомо аналізувати звукову форму слова живого мовлення, оволодінні звуковим аналізом **мовленого слова**;
- на засвоєнні **звукової системи рідної мови**, усвідомленні звуків як мовних одиниць, знаходженні (чути і впізнавати) їх у звукових сполученнях, виділенні їх із звукового комплексу, зіставленні звуків, вимовлених окремо та в словах, об'єднанні їх за істотними ознаками;
- на чіткому розмежуванні звука і букви в процесі навчання (звук позначається буквою, буква позначає звук);
- на забезпеченні оптимальності звукової роботи в системі уроку для оволодіння вимовою; розвитку навичок звуко-графічної роботи, усвідомленні правил графіки та фонетико-графічних і фонетико-морфологічних написань;
- на систематичному проведенні **звукових вправ** (допомагають усвідомленню звукових закономірностей), на доцільному поєднанні аналізу й синтезу (звуковий, звукобуквений аналізи, звукобуквене моделювання, звукобуквене коментування та звукобуквене конструювання – синтез).

Зазначена система роботи лінгводидактичного спрямування разом з доцільним добром вправ та реалізацією дидактичних принципів (особливо – поступового нарощування труднощів) підвищують, як свідчить практика роботи, **розвивальний ефект** навчання; сприяють зростанню мовленнєвого досвіду учнів, успішному та більш свідомому засвоєнню навчального матеріалу.

На заключному етапі вивчення правила було проведено контрольний зріз задля виявлення умінь диференціювати звуки і букви учнями експериментальних (ЕК) і контрольних (КК) класів.

За результатами проведеного обстеження в ЕК було виявлено значні позитивні зміни в сформованості означених умінь.

Таблиця 1.

Рівні вміння звукобуквеного розмежування у другокласників (трирічне навчання), (у %).						
Рівні Класи	Високий		Середній		Низький	
	констату- ючий	Контроль- ний	констату- ючий	контроль- ний	констату- ючий	контроль- ний
ЕК	–	53,3	49,9	28,9	50,1	17,8
КК	–	12,00	44,7	32,7	55,3	55,8

Порівняльний аналіз має таку **якісну** основу: високий рівень – виконано завдання без помилок; середній – допущено 4-5 помилок у змішуванні звуків і букв; низький – допущено більше 5 помилок.

Дані аналізу контрольного зрізу свідчать про те, що в експериментальних класах значно зріс високий рівень, суттєві зміни спостерігаються і в низькому (50,1 проц. проти 17,8 в кінці навчання).

Таблиця 2.

Результати виконання звукобуквеного аналізу другокласниками (трирічне навчання), (у %).

Кіл-ть помилок	Кіл-ть учнів	Кількість учнів, які допустили помилки	
		ЕК	КК
0		43,8	7,0
1		27,2	14,6
2		22,7	16,1
3		2,7	28,8
4		1,0	21,1
5		1,3	6,2
6		1,3	3,2
7		0	3,0

Різниця в якості роботи в класах, що порівнюються, вплинула на показники числа помилок у виконанні звукобуквеного аналізу. Таблиця засвідчує розвиток умінь школярів ЕК виконувати звукобуквений аналіз.

Типові помилки: звук називають, як букву і навпаки; глухий звук вимовляють з голосом; приголосний – з призвучком; замість м'якого називають твердий. У плані недостатнього розмежування звука і букви помилковими є і такі твердження – “приголосна буква”, “звук позначає букву”, “буква позначається звуком” і т.п.

Наступний зріз в ЕК свідчить про позитивний вплив знань з фонетики на засвоєння фонетико-морфологічного матеріалу (орфографічного). Наводимо далі результати аналізу контрольного диктанту, що був проведений після вивчення теми „Вимова і правопис слів з ненаголошеними [e^н], [и^е] в корені”.

Таблиця 3.

Результати виконання контрольного диктанту

Кількість помилок	Кількість учнів (у %), які допустили помилки	
	ЕК	КК
	Вимова та правопис слів з ненаголошеними [e ^н], [и ^е] в корені	Вимова та правопис слів з ненаголошеними [e ^н], [и ^е] в коренях
0	16,1	3,3
1	28,3	3,2
2	20,8	9,6
3	17,2	22,5
4	8,0	16,0
5	9,6	12,8
6	–	11,3
7	–	6,5
8	–	9,6
9	–	1,8
10	–	1,7
11	–	1,7

Порівняльний аналіз системи навчання в ЕК та КК підтверджує ефективність опрацьованого експериментального навчання, що виявляється в таких методичних характеристиках: увага до розвитку фонетичних знань на рівні початкової школи та вимови слів; до звукового складу та морфемної будови слова; до формування звукових та звуко-графічних умінь і умінь аналізувати будову слова (фонетико-морфологічна основа вивчення).

Отже, на основі теоретико-практичного обґрунтування експериментальних технологій вивчення теми “Вимова та правопис слів з ненаголошеними [e^н], [и^е] в корені” та наведених даних можна зробити узагальнені висновки щодо формування ефективних способів керівництва навчально-виховним процесом (методи, прийоми, форми і засоби):

- врахування природи (характеру) виучуваного матеріалу в способах ознайомлення та закріплення, в системах тренувальних вправ, методиці їх проведення (лінгводидактична основа методики вивчення, спрямування навчання);
- забезпечення засвоєння провідних знань за змістом правила для усвідомлення його алгоритму та формування вмінь застосовувати;
- оптимальність звукової роботи (поряд з морфологічною), що диктується змістом правила;
- реалізація психолого-педагогічних вимог до процесу навчання, як-от: застосування проблемних підходів та проблемно-пізнавальних завдань; індивідуально-диференційованого навчання; реалізація дидактичних принципів (поступового нарощування труднощів, науковості, доступності, розвиваючого навчання, тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція навчання державної мови в школах України. //Дивослово. – 1996. – №1.
2. Вашуленко М.С. Державний освітній стандарт з української мови (початкова ланка) // Початкова школа. – 2002. – №1.
3. Вашуленко М.С. Мельничайко О.І. Рідна мова : Підручник для 3 класу чотирирічної і 2 класу трирічної початкової школи. – К.: Освіта, 1997.
4. Вашуленко М.С. Комунікативний перехід до засвоєння мови у 2 класі //Початкова школа. – 1991. – №8.
5. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-го навчання //Початкова школа – 2001. – №1.
6. Коваль Г.П., Павелків Р.В., Деркач Н.І. та ін. Зміст, дидактичні структури та методичне забезпечення уроків у початкових класах (психологічні та педагогічні аспекти). – Рівне: РДГУ, 2003. – 152с.
7. Жедек П.С., Черняк Л.М. Звуко-буквенний аналіз в початкових класах //Начальная школа. – 1979. – №11.
8. Коваль Г.П. Методика викладання російської мови у школах з українською мовою навчання: Навчальний посібник для студентів. – К.: Вища школа, 1989 (рос. мовою). – 315с.

Одержано редакцією 24.03.2003

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Постоловський Р.М.	5
ЧАСТИНА І. ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.	7
2. Павелків Р.В. Молодший школяр у моральному вимірі міжособистісних відносин.....	7
3. Кіндрат В.К. Формування національної свідомості молодших школярів.....	12
4. Кочкарьова Л.Б. Громадянське виховання молодших школярів.....	17
5. Зубілевич М.І. Формування активної життєвої позиції сучасного підлітка (на прикладі скаутів).....	20
6. Хорошковська О.Н. До проблеми розвитку українського комунікативного мовлення першокласників.....	22
7. Коваль Г.П. Фонетичні знання, уміння та навички у мовно-мовленнєвому курсі початкового навчання української мови.....	24
8. Лещенко Г.П. Мовленнєва компетенція як основний компонент комунікативної україномовної компетенції школярів.....	29
9. Михасюк Т.В. Мовленнєвий розвиток молодших школярів засобами народознавства (на матеріалі народного календаря).....	33
10. Пономарьова К.І. Система лексичних вправ як засіб формування комунікативних умінь молодших школярів.....	36
11. Петрук О.М. Про застосування функціонально-комунікативного підходу під час вивчення граматичного матеріалу.....	39
12. Артемова О.І. Модель розвитку креативного мовлення молодших школярів: теоретичні та практичні аспекти.....	41
13. Шевчук Т.Б. Реалізація лінгвістичного компонента у змісті навчання української мови в початкових класах.....	45
14. Лук'яник Л.В. Етимологічний аналіз як засіб розвитку мовлення.....	48
15. Коченгіна М.В. Пропедевтика складного речення у початкових класах як складова повноцінного мовленнєвого розвитку молодших школярів.....	51
16. Захарчук З.О. Особливості навчання молодших школярів виразно читати.....	54
17. Суржук Т.Б. Диференційоване навчання на уроках читання.....	58
18. Борова В.Є. Логоказка як засіб коригування звукової культури мовлення старших дошкільників і молодших школярів.....	62
19. Маліновська Н.В. Особливості мовної підготовки дітей до школи.....	64
20. Якимчук Р.І. Корекція мовлення першокласників.....	66
21. Прищепя О.Ю. Формування графічних навичок письма у першокласників.....	68
22. Сілков В.В. Теоретико-методичні основи особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів.....	70
23. Приймак О.П. Методика вивчення табличного додавання і віднімання з переходом через десяток.....	74
24. Сілкова Е.О. Передумови особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів.....	79
25. Гібалова Н.В. Система вправ як засіб диференціації навчання математики в початкових класах.....	82
26. Шутяк В.Г., Шутяк Ж.В. Міжпредметні зв'язки у навчанні молодших школярів (на матеріалі уроків трудового навчання й математики).....	84
27. Шпакова В.С. Врахування вікових особливостей 6-річних першокласників в організації навчальної діяльності.....	88
28. Поніманська Т.І. Формування гуманістичних цінностей у дітей 7-го року життя.....	90
29. Петренко О.Б. Врахування гендерних особливостей молодших школярів у навчально-виховному процесі.....	92
30. Будз М.М. Дитяча музика В.Косенка в естетичному вихованні молодших школярів.....	98
31. Якимчук С.Н. Педагогічні принципи ефективного впливу музики на процес виховання.....	100
32. Рябокоть В.І. Писанкарство на уроках образотворчого мистецтва.....	102
33. Табаровець Л.М. Лінгвістичні засади навчання іноземних мов (початкова школа).....	107
34. Іванова Л.І. Літературна освіта молодших школярів у системі розвивального навчання.....	110
35. Грипич С.Н. Психолого-педагогічні умови морального виховання молодших школярів засобами дитячої літератури.....	112
ЧАСТИНА ІІ. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДО РОБОТИ В УМОВАХ 4-РІЧНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	117
36. Вашуленко М.С. Перспективи модернізації початкової мовної освіти.....	117
37. Гетманчук Н.О. Комунікативна спрямованість вивчення прийменників у курсі української мови вищої школи.....	122

38. Лесняк Н.В. Мовленнєва практика на заняттях образотворчого мистецтва.....	126
39. Богущ А.М. Підготовка студентів до здійснення наступності і спадкоємності дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти	129
40. Воробйов А.М. Психологічні особливості пізнавальних процесів молодшого школяра	131
41. Безкоровайна О.В. Педагогічні аспекти гуманізації особистості вчителя в умовах демократизації шкільного життя	134
42. Литвиненко С.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності	136
43. Янцур М.С. Профорієнтаційна робота вчителями початкової школи.....	138
44. Михальська В.Р. До проблеми функцій вчителя початкових класів (управлінський аспект).....	142
45. Манжелій Н.М. До проблеми забезпечення наступності між дошкіллям і початковою ланкою освіти	145
46. Дичківська І.М. Інноваційна компетентність педагога як показник готовності до впровадження сучасних технологій дошкільної та початкової освіти	147
47. Ярмак Т.М. Інструментальна підготовка майбутнього вчителя музики початкової школи	150
48. Мельник Ю.С. Організація індивідуального навчання в телекомунікаційному освітньому середовищі	152
49. Байбара Т.М. Місце фахової методики у процесі формування педагогічного мислення майбутніх учителів початкових класів	155
50. Можайкіна О.С. Формування особистості неповнолітнього в контексті запобігання протиправної поведінки.....	158
51. Вербець В.В. Соціально-педагогічний моніторинг у навчально-виховному процесі	162
52. Лопухівська А.В. Особливості організації виховної роботи в сільських загальноосвітніх навчальних закладах	164
53. Присяжнюк Н.І. Навчальна домашня робота учнів початкових класів.....	167
54. Трофімчук В.М. Принцип комунікативно-особистісної організації навчальної діяльності у навчанні англійської мови на немовних факультетах.....	170
55. Дуброва А.С. Принцип новизни у комунікативному підході до оволодіння діалогічним мовленням на заняттях англійської мови	171
56. Мороз Л.В. Кушнір Н.В. Особливості перекладу на заняттях з іноземної мови немовних спеціальностей.....	174
Відомості про авторів	176

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

НАУКОВІ ЗАПИСКИ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 26

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактор збірника наукових праць Коваль Г.П.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Хомяк О.Л.

Здано до набору 24.03.2002 р. Підписано до друку 25.04.2003 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 26,83. Обл. вид. арк. 27,23. Замовлення № 18/1. Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. — Рівне: РДГУ, 2003. — 170 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20